

CNV-KERK EN IDEËEL VERDIEPT

DECEMBER 2024, NUMMER 3

UT OMNES UNUM SINT

OECUMENE

Colofon

CNV-Kerk & Ideëel Verdiept is een uitgave van de sector Kerk & Ideëel van CNV. Tot deze sector behoren de branchegroepen Kerkelijke Werkers, Kerkelijke Medewerkers, Kosteren en RK Pastoraal Werkenden.

Website: <https://www.cnvconnectief.nl/zorg-en-welzijn/kerk-en-ideeel/>.

Redactie: Dorise van Driel, Theo van Driel, Marloes Kortland, Mario Boelen, Bert Broers en Guus Prevoo (eindredactie)

Inhoud van dit nummer

Voorwoord bij deze editie, <i>Guus Prevoo</i>	3
Oecumene plaatselijk en praktisch	
- Oecumene in de praktijk, <i>Klaas van der Kamp</i>	4
- Oecumene: meer dan over elkaars schutting kijken, <i>Matthé Bruijns</i>	8
- De Orthodoxe Kerk en de plaatselijke oecumene, <i>Aartspriester Theodoor van der Voort</i>	11
- De weerbarstige praktijk van Ut Unum Sint, <i>Josephine van Pampus</i>	14
- Vijf-en-twintig jaar verklaring over de rechtvaardiging, <i>Theo van Driel</i>	17
Reflectie	
- Praktische oecumene – veelvormig maar zeker niet onmogelijk, <i>Geert van Dartel</i>	20
Tips voor je agenda	25
Mededelingen vanuit CNV-Kerk & Ideëel	28

Bij de foto op de voorkant: kunstwerk Engel der culturen op een stoeptegels in het Duitse Saarburg, ontstaan bij een kunstactie in 2011 ter bevordering van een vreedzaam samenleven tussen godsdiensten en culturen.

Foto: *Guus Prevoo*.

© CNV-Kerk en Ideëel, december 2024

Voorwoord bij deze editie

Guus Prevoo

Op het soms statige, dan weer frivole Vrijthof in Maastricht staan ze zusterlijk naast elkaar. De protestantse kerk St.-Jan met een vaal rood geverfde toren, die een mooi uitzicht biedt over de stad en haar omgeving. En de St-Servaas-basiliek, toegewijd aan de eerste bisschop van deze Limburgse plaats in de 4de eeuw, waarvan historici zeggen dat we van hem niets weten, behalve dan dat wat in de volksmond over hem verteld wordt, niet waar is.

In vroegere dagen waren de tegenstellingen tussen beide kerken en hun gebruikers groot. Men schold elkaar over en weer uit voor 'hel', terwijl men de eigen kerk beschouwde als een voorafbeelding van de 'hemel'. Groter dan tussen hemel en hel kan een contrast wellicht niet zijn. Toch was men het over één ding eens: wanneer wij de hemel zijn en zij daar de hel, dan moet het straatje tussen de twee kerken wel het vagevuur zijn. Tot op vandaag heet het voetgangerspad dat tussen de beide kerken door van het Vrijthof naar het klooster Onder de Bogen leidt 'Het Vagevuur'.

Misschien is dat wel een mooi uitgangspunt voor iedere samenwerking, ook de oecumenische: al zijn de tegenstellingen nog zo groot, wellicht kunnen er toch, misschien kleine, puntjes van overeenkomst gevonden worden. En dat kan een prima, zij het misschien voorzichtige, start voor samenwerking zijn.

Van zaterdag 19 januari tot en met zondag 26 januari 2025 vindt de Week van gebed voor eenheid plaats. Een goede aanleiding om dit derde nummer van Verdiept te besteden aan het thema 'oecumene'. Auteurs vanuit diverse denominaties geven hun visie op de mogelijkheden van en moeilijkheden bij oecumenische samenwerking. Geert van Dartel, sinds 2019 voorzitter van het moderamen van de Raad van Kerken Nederland, reflecteert op die bijdragen. We hopen daarmee om u als lezer te stimuleren ten ijs beslagen de oecumenische samenwerking te zoeken, 'opdat allen een zouden zijn'.

Dit nummer over het thema oecumene is het laatste nummer waaraan Theo van Driel als redactielid heeft meegewerkt. Hij heeft zelfs het thema voor deze uitgave aangedragen. Theo, bedankt voor je bijdragen aan Verdiept en ook voor het meedenken in de aanloop naar het besluit vanuit CNV Kerk & Ideëel een meer inhoudelijk kwartaalblad uit te geven.

Guus Prevoo is gepensioneerd missionair veldwerker en eindredacteur van CNV Kerk & Ideëel Verdiept.

Oecumene in de praktijk

Klaas van der Kamp

Oecumene leeft breed onder de mensen. Soms kennen ze niet het woord 'oecumene' als 'openheid naar andere groepen van kerken, organisaties en mensen'. Dan nog zijn ze bereid om samenwerking te zoeken met anderen die niet als vanzelfsprekend bij hun eigen vertrouwde kring horen. Weinig gemeenteleden en parochianen zien hun eigen kerk als de enig zaligmakende geloofsgemeenschap. Mensen beleven er zelfs aardigheid aan om bij anderen achter de voordeur te kijken. Laten we eerst die spontane oecumene verkennen, voordat we op de formele verbanden wijzen.

Er is veel spontane oecumene. Mensen die naar een rouwplechtigheid gaan, om een voorbeeld te geven, zullen zich zelden vooraf de vraag stellen of de voorganger rooms-katholiek, vrijmetselaar, protestant of humanistisch is. Je gaat naar de plechtigheid uit respect voor de overledene en voor diens familie. Je accepteert de invulling die de familie aan een samenkomst geeft. Stiekem spreekt het je wel aan als de vorm net anders is dan waar je vertrouwd mee bent. Veel kerken hanteren als vuistregel dat de rouwplechtigheid niet per se ambtelijk hoeft te worden ingekleurd; dus kunnen gewone mensen die gewend zijn om voor een groep te staan de afscheidsceremonie inkleuren. De één legt een stuk hout op de kist, als herinnering aan de stok, die de overledene weggooidde voor de hond; de ander ziet daar toch liever een kruis, een foto of een bos bloemen.

Ontzuiling

Spontane oecumene wordt gestimuleerd door de ontzuiling. Allerlei organisaties in het maatschappelijk middenveld zijn ruimhartig en gaan daarin de kerk voor. Of je nu kijkt naar de scholengemeenschap, de vakbond, een lokale omroep, of een politieke partij. Scholengemeenschappen spreken in de periode van ontzuiling over 'gevulde algemeenheid'. Ze bedoelen daarmee dat ze voor de agnostici een ander lespakket samenstellen dan voor de christen. In de praktijk bestaat het verschil vooral uit een uurtje levensbeschouwing. Kerken bieden zelf de kinderen uit de geloofsgemeenschap vormen van catechese aan. Daarin maken ze de kinderen wegwijs in het abc van het geloof; ze krijgen Bijbelkennis, geloofsonderricht vanuit een catechismus en leren liederen zingen die bij de kerk passen.

Overheid

De oecumene krijgt een belangrijke stimulans, doordat maatschappelijke partners daarop aandringen. Dat geldt voor defensie, justitie of een verzorgingstehuis. Als een groep soldaten een kampement opslaat in Noorwegen, bij wijze van training, en er moet een pastor mee, dan kan er weinig rekening gehouden worden met alle 'lievelingskostjes'. Je mag als militair blij zijn dat er geestelijke verzorging meegaat.

Een verzorgingstehuis kan zich zelden de luxe permitteren dat iedere bewoner binnen de

zorginstelling een pastor heeft van de eigen kleur. Tijdens de zangavonden houdt de organisator rekening met de groepen die er zijn. Zijn er relatief veel rooms-katholieken dan zal er een Ave Maria worden opgenomen in het repertoire. Zijn er veel protestanten dan komt de liedbundel van Johannes de Heer¹ op tafel.

Veel burgemeesters in Nederland stellen het op prijs jaarlijks éénmaal of vaker met vertegenwoordigers van de kerken te spreken. De kerken beschikken over haarvaten in de samenleving. Ze zijn in staat mensen te bereiken, die de overheid wil aanspreken. Hoe aangenaam is het omgekeerd als een kerk geld inzamelt voor een voedselbank in een armere wijk en mensen helpt bij het invullen van papieren. En omgekeerd: hoe prettig is het als gemeentelijke diensten wijzen op de mogelijkheid bij hun klanten die met armoede te maken hebben op de steun die een diaconie kan bieden.

De overheid kan de kerken niet allemaal afzonderlijk spreken. Dat kost te veel tijd. Dus het is zaak om als kerken de krachten te bundelen en gezamenlijk te verschijnen in het gemeentehuis. Hoe groter de stad, hoe pittiger de opdracht. Grotere plaatsen hebben naast de christelijke denominaties in de regel één of meer moskeeën, een synagoge, soms gebouwen van minder voorkomende religies en bijna altijd diverse migrantenkerken.

Kerkenvisie

De landelijke overheid heeft in de achterliggende jaren tienduizenden euro's per gemeente beschikbaar gesteld voor het opstellen van 'een kerkenvisie'. Doelstelling was de diverse kerkgebouwen in een burgerlijke gemeente in beeld te brengen. Men kan dan gezamenlijk in de gaten houden dat monumentale gebouwen bewaard blijven en dat beschikbare gebouwen maximaal worden ingezet. Een neveneffect was dat kerkleiders elkaar leerden kennen, waar dat nog niet het geval was.

De oecumene in Nederland heeft dus veel te danken aan de ontzuiling en aan de integrerende benadering van overheidsdiensten.

Het wordt ingewikkelder als je kijkt hoe zaken formeel liggen tussen kerken onderling. De rechten die je hebt in de ene kerk, heb je zo maar niet in de andere kerk. Kerken gaan omzichtig met oecumene om. Je kan dat vergelijken met een gebruiksaanwijzing van een technisch apparaat of een boek over etiquette. Hoe meer je uitschrijft, des te meer uitzonderingen opkomen en des te meer je je gaat indekken. 'Je kan me beter niets vragen', zei ooit een geestelijk leider in Nederland, 'want dan krijg je formeel antwoord en dat is altijd terughoudender dan je in de praktijk zelf kunt bedenken'.

¹ Joh. de Heer - Zangbundel editie 2012 (<https://www.johdeheer.nl/artikel/joh-de-heer-zangbundel.html>)

Formeler

Als je formeler wordt en inzoomt op de kerkelijke samenwerking onderling, kom je nog wel wat koudwatervrees tegen. Dat heeft ook te maken met het feit dat een pastor vaak de leider is van een geloofsgemeenschap. Hij of zij moet de identiteit bewaken. En dus is het lastig als de pastor van je richting geen kennis geeft van de eigen kerkgeschiedenis en het kerkrecht. Hoe kan je een goed antwoord geven op de vraag of je een kerkgebouw mag aankopen of verkopen als je niet weet wie jouw kerk met een handtekening mag vertegenwoordigen en welke interne procedures er zijn afgesproken? En als iemand wat moe is van de eigen kerk en denkt: 'Ik sluit me aan bij een andere groep', zal er aanvullende studie gedaan moeten worden, om zich de nieuwe kerk helemaal eigen te maken.

Er zit verschil tussen kerken qua gevoeligheden. Rooms-katholieke parochies en orthodoxe gemeenten vinden de sacramenten erg belangrijk. Ze zullen mensen van een andere denominatie niet zo gauw bij het altaar laten plaatsnemen of laten deelnemen aan de eucharistie. Meer evangelische en congregationalistische christenen hechten aan enthousiasme, charisma en aan Taizé-achtige liederen die je als mantra's kunt zingen. Je komt daar minder ver met je liturgische ambtskleding. Evangelischen hechten vaak ook aan een doop op belijdenis. Dus een volwassendoop. Dat is dan weer een sjibbolet in deze kringen.

Het bestuur van een kerk dient de identiteit te continueren. Dat komt soms wat defensief over. Maar dat is het niet. Pak een managementboek over een bedrijf en kijk wat de eerste doelstelling is van zo'n bedrijf. Je komt hetzelfde uitgangspunt tegen: continuïteit bieden aan de firma. De kerken vertalen dit uitgangspunt naar inperkend beleid op het gebied van ambt en sacrament.

Bredere verbanden

Als we kijken naar de bredere verbanden van kerken zien we allerlei oecumenische gremia. Je merkt het plaatselijk als er een bundel door je brievenbus rolt met liederen die jouw kerk wereldwijd zingt. Of je krijgt een tekst onder ogen, waarin de uitdagingen staan van de gezamenlijke Europese kerken (Charta Oecumenica²): variërend van de duurzaamheidsvragen tot vragen die met integratie, minderheden en vluchtelingen te maken hebben.

In Nederland werken kerken samen in de landelijke Raad van Kerken en in het CIO (Interkerkelijk Contact in overheidszaken). Ze maken zich samen sterk voor gerechtigheid en ze brengen samen hun eigenbelangen naar voren. Je kan denken aan vragen als: Kan de overheid bijspringen als monumentale kerken het moeilijk hebben? Kan er geestelijke verzorging zijn in een justitiële inrichting voor gevangenen? Hoe kunnen kerken een bijdrage leveren aan het paal en perk stellen van een coronacrisis?

² Zie voor de tekst hiervan <https://www.raadvankerken.nl/publicaties/overige-publicaties/charta-oecumenica/>.

Internationaal zijn er twee soorten van oecumenische verbindingen. Je hebt de eigen confessionele verbindingen. Lutheranen werken samen in de Lutherse Wereldfederatie. Gereformeerden werken samen in de WARC. En Baptisten zoeken elkaar op in de Unie van Baptisten. Het Leger des Heils en de Rooms-Katholieke Kerk zijn sowieso internationaal georganiseerd. Dergelijke koepels houden zich met confessionele verdieping bezig qua theologie. Daarnaast zijn er de geografische samenwerkingsverbanden: De Europese Kerkenconferentie (CEC) en de Wereldraad van Kerken.

Oecumene is populair als denkkader. Tegelijk investeren kerken weinig geld in het uitbouwen van de contacten. Meestal is de formule: Als het echt niet anders kan, doen we het samen. Alleen al de afstemming kost nu eenmaal tijd. Mensen citeren soms een Afrikaans spreekwoord: 'Alleen gaat sneller, samen kom je verder'.

Klaas van der Kamp is classispredikant van de Protestantse Kerk in Overijssel en Flevoland. Hij is voorzitter van de kring van kerken Overijssel en de kring van kerken Flevoland en hij werkte eerder onder meer als algemeen secretaris voor de Raad van Kerken in Nederland.

Oecumene: meer dan over elkaars schutting kijken

Matthé Bruijns

Tijdens de reformatie in het Noord-Hollandse West-Friesland ging de ene pastoor mee met de nieuwe leer en bleven anderen katholiek. Omdat de agrarische bevolking nogal honkvast was, bleef het ene dorp helemaal katholiek en het naastgelegen protestant. In mijn eerste parochie was dus geen oecumene. De protestantse medegelovigen werden voor het gemak zelfs heidenen genoemd, gelijkgeschakeld met de niet-gelovige 'Amsterdammers' die uit de stad vertrokken naar het platteland.

Na mijn verplaatsing naar de van oudsher geïndustrialiseerde Zaanstreek, met door de eeuwen heen een instroom van nieuwe werknemers uit het hele land en later het Middellandse zeegebied, hebben we in ons dorp over een afstand van één kilometer vijf verschillende christelijke kerken. PKN, Nederlands gereformeerd, Doopsgezind, Oud- en Rooms-katholiek. De Raad van Kerken was opgericht na een kerkasiel van 'Kerkmarokkanen' in de jaren '80. De voorgangers hadden niet zoveel met elkaar. Ze waren op leeftijd en vooral druk bezig met de theologie van het onderscheid. De contacten van de voorgangers beperkten zich voornamelijk tot de collega's van de eigen denominatie.

Eénmaal per jaar was er een gezamenlijke dienst hetgeen voor veel Rooms-katholieken een gelegenheid was om een vrije zondag te nemen: het orgel is zo hard, de liederen kennen we niet, de preek duurt zo lang én er is geen Communie.

In 1999 werd herdacht dat Krommenie 600 jaar daarvoor een zelfstandige kerkelijke gemeenschap was geworden van de kilometers verder gelegen parochie Uitgeest. Er kwam een herdenkingsboekje, lezingen over de verschillende wijzen van kerk-zijn, een Kerkenpad (velen waren nog nooit in de andere kerken geweest) en een Openluchtdienst in het park. Er moest samengewerkt worden, stoelen sjouwen, koffiezetten én er ontstond verbinding.

We merkten in die tijd ook wat kerkverdamping betekende. De PKN ontstond. Kerkelijke gemeenschappen gingen meer samenwerken met kerken van dezelfde confessie in omringende plaatsen. Dan moet je wel verder reizen, terwijl je in je eigen plaats ook medechristenen hebt. Er kwam een nieuwe jongere generatie voorgangers. De leden van de Raad kregen meer aandacht voor de overeenkomsten dan de verschillen.

De nieuwe generatie voorgangers had ook meer gevoel bij contacten buiten de kerkelijke grenzen. Er werd contact gezocht met basisscholen waarbij we kerkbezoeken aanboden met daarbij een gastles op school. Er zijn in ons dorp twee schuilkerken naast twee grotere kerken met een zichtbare toren, de diversiteit is dus groot.

Bij het zeventig jaar herdenken van de bevrijding in 2015 nodigden we basisschoolleerlingen uit in één van de kerken om mensen te ontmoeten die de oorlog hadden meegemaakt. Die hadden bloembollen gegeten, in het verzet gezeten, waren onderduiker geweest. Er was ook een ontmoeting met mensen van het Antidiscriminatiebureau. Vele scholen maakten gebruik van dit aanbod tot corona kwam en de ooggetuigen niet meer bij machte waren om dit te doen. Hun verhalen hebben we opgenomen en op onze website geplaatst. We zoeken nu in de generatie die na hen komt naar nieuwe vertellers van hun ervaringen. Zo vertel ik zelf het verhaal van mijn peetoom in het verzet en zijn vriend, die vanwege het verzetswerk in kamp Amersfoort en Neuengamme terecht kwam, aan de hand van door hem geschreven en uit het kamp gesmokkelde briefjes. Het plaatselijk 4-5 mei comité laat dit helaas liggen, als kerken nemen we dit wel op. Het verhaal van knechting, slavernij, bevrijding en verlossing moet blijven worden verteld en als niemand dit doet, dan maar door de kerken.

In de laatste jaren is er een herontdekking van Allerzielen (we laten Halloween even buiten beschouwing). Televisieprogramma's als 'Voor wie steek jij een kaarsje op?' en 'Allerzielen alom' met activiteiten bij begraafplaatsen en crematoria nemen jaarlijks in aantal toe. Steeds meer crematies vinden er plaats waarbij er vaak geen laatste rustplaats meer is en dus ook geen plaats om naar toe te gaan.

Als Raad van Kerken hebben we contact gezocht met de grote gemeente Zaanstad om op de gemeentelijke begraafplaats een Lichtjesavond te organiseren. Van de naastgelegen R.K. basisschool mogen we de aula en haar faciliteiten gebruiken. Mensen kunnen een kaars kopen, op het schoolplein klinkt live gezongen muziek, er zijn gedichten en de namen worden gelezen van hen die we niet willen vergeten. Aansluitend is er een stille tocht naar de met duizenden waxinelichtjes uitgelichte begraafplaats. Er zijn posters met teksten om bij stil te staan en gedenkhoekjes om de kaars neer te zetten als er geen graf van een dierbare is. Ook klinkt er stemmige livemuziek. Vanwege de grote toeloop zijn er inmiddels vier tijdsblokken om de honderden deelnemers niet in de massaliteit te laten verdwijnen. Tientallen vrijwilligers uit de kerken, maar ook van daarbuiten, zijn hiermee bezig.

Dan zijn er de jaarlijkse diensten in de Week van gebed voor eenheid in januari. Op 4 mei worden Vredesgebeden gehouden en in de zomer nog steeds de openluchtdienst in het park. We houden avonden over thema's over geloven, kerk en samenleving. Na meer dan 30 jaar Zaanse oecumene zie ik dat we als kerken, na eerst over de schutting bij elkaar te

hebben gekeken, er deuren in hebben gemaakt en nu met elkaar andere deuren openen. We presenteren ons op de braderie, zoeken contacten op diaconaal vlak met de gemeenten, hebben samen acties voor goede doelen. Er is wekelijks een inloop waar koffie gedronken kan worden en ontmoeting plaats vindt. Er zijn contacten met de moskeeën in onze omgeving, want in de oecumene weten we als geen ander dat onbekend onbemind maakt.

We zijn als kerk bezig met activiteiten waarover 30 jaar geleden werd gevraagd: is dit nu wel kerkenwerk? 'Ja', zeggen we nu volmondig, 'dat hoort bij onze missie'. Het is allemaal niet enorm imposant, maar het heeft te maken met proberen wat zout te zijn en ook nog een beetje licht te brengen.

Voorwaarde is dat voorgangers elkaar willen verstaan en dat de leden van de Raad van Kerken met elkaar het gemeenschappelijke zoeken. In een tijd dat collega's uit de eigen parochie steeds meer op afstand komen staan heb ik de collega's om samen ervaringen uit het pastoraat te delen in de plaatselijke oecumene gevonden. Als pastoraal werker voel ik mij een keer niet als laatste in rang naast de Rooms-katholieke zeer- en weleerwaarde heren, maar ben ik een collega-voorganger in de katholieke kerk in haar oorspronkelijke betekenis van de universele kerk.

De oecumene is in de waardering van gemeenteleden toegenomen, niet door het theologisch gesprek, maar vanwege haar gezamenlijke inzet hoe we als kerken wat kleur kunnen geven aan de plaatselijke samenleving.

Matthé Bruijns is pastoraal werker in de RK Kerk. Hij was eerst acht jaar werkzaam in West-Friesland en sinds 1992 in de Zaanstreek.

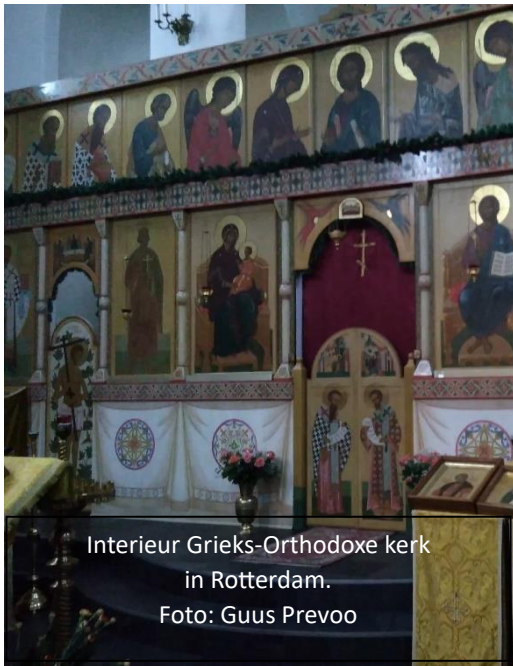

De Orthodoxe Kerk en de plaatselijke oecumene

Aartspriester Theodoor van der Voort

Inleiding

De Orthodoxe Kerk is een van de drie hoofdstromen van het Christendom, naast de Rooms-katholieke Kerk en de kerken van de Reformatie. De Orthodoxe Kerk is niet vanouds in Nederland aanwezig, tenzij de tijd van voor het Grote Schisma van 1054 wordt meegerekend, toen de Kerk hier nog één was. In Nederland is de Orthodoxe Kerk in het begin van de 19e eeuw blijvend geïntroduceerd door het huwelijk van prins Willem, de latere koning Willem II, met grootvorstin Anna Pavlovna van Rusland. In paleis Rustenburg in Den Haag werd toen een Orthodoxe kapel ingericht. Dit paleis moest rond de eeuwwisseling van de 19^e naar de 20^e eeuw plaatsmaken voor de bouw van het Vredespaleis. De kapel werd verplaatst naar de woning van de priester aan de 1^e Sweelinckstraat in de Hofstad. In de jaren dertig van de vorige eeuw werd aan de Obrechtstraat, op het terrein dat grensde aan de priesterwoning, een bescheiden kerkje gebouwd, dat overigens nog steeds dienst doet. Na de Tweede Wereldoorlog keerde een groep Nederlanders terug die tijdens de oorlog in de Sovjet-Unie verzeild waren geraakt en

Interieur Grieks-Orthodoxe kerk
in Rotterdam.
Foto: Guus Prevoo

daar met een Orthodoxe vrouw was getrouwd. Verder werd in Rotterdam door een Griekse scheepsmagnaat een kerk gebouwd voor de Griekse zeelieden die Rotterdam aandeden. Nog wat later kwamen er gastarbeiders uit onder andere het toenmalige Joegoslavië. Een aantal van hen was Orthodox. Geleidelijk ontstond er zo een kleine groep Orthodoxe gelovigen in Nederland, die hun geloof hier wilden beleven. In eerste instantie werd aan de Rooms-katholieke en de verschillende Protestantse kerken ter plaatse gevraagd of ze een kerkrimte ter beschikking konden stellen, waar de Orthodoxen uit de omgeving af en toe, maar wel regelmatig, een kerkdienst konden vieren. Dat gebeurde in verschillende steden. Uit deze contacten zijn de eerste oecumenische contacten tussen Orthodoxen enerzijds en autochtone christenen

anderzijds ontstaan. Het spreekt vanzelf dat deze Orthodoxe christenen hun protestantse en katholieke broeders en zusters dankbaar waren, die het hun mogelijk hadden gemaakt hun kerkdiensten te kunnen vieren.

Latere ontwikkelingen

Geleidelijk werden ook autochtone Nederlanders aangetrokken tot de Orthodoxe Kerk en traden tot deze Kerk toe. Sommige van hen gingen nog een stap verder en opteerden voor het priesterschap. Gezegd moet worden dat deze mensen uit een in Nederland gevestigde

Kerk afkomstig waren. Die hadden ze achter zich gelaten om zich bij de Orthodoxe Kerk aan te sluiten. Het spreekt vanzelf dat zij minder geïnteresseerd waren in contacten met de Kerk die zij net verlaten hadden. Zij wilden zich verder verdiepen in het erfgoed van de Orthodoxe Kerk. Deze Nederlandstalige priesters trokken op hun beurt weer andere autochtone Nederlanders aan, die op zoek waren naar een andere vorm van spiritualiteit en de Orthodoxe Kerk gevonden hadden. Ook dezen waren niet zozeer gespist op oecumenische contacten ter plaatse, maar meer op de Orthodoxe Kerk in Oost-Europa en Griekenland. Maar ook deze groep was vaak aangewezen op de welwillendheid van de plaatselijke Rooms-katholieke en Protestantse kerken om een kapel of kerkje in te kunnen richten, waar zij regelmatig de Orthodoxe eredienst konden vieren, en zo zorgde deze situatie toch voor wederzijdse welwillendheid en respectvolle contacten.

Huidige situatie

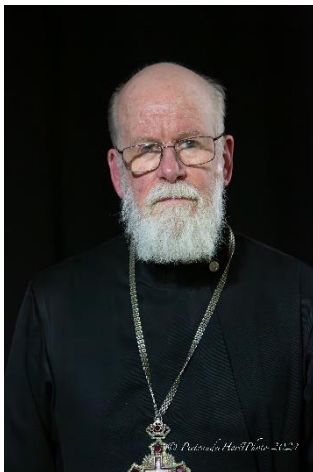
Net zoals de Orthodoxe Kerk landelijk meedoet in de Oecumene – zowel de Oosters-orthodoxe Kerken als de Syrisch-Orthodoxe en Koptisch-orthodoxe Kerken zijn lid van de Raad van Kerken in Nederland – wordt ook op plaatselijk vlak door de Orthodoxe Kerk deelgenomen aan de oecumene. Dat blijkt uit de actieve deelname aan de plaatselijke Raad van Kerken en andere plaatselijke of regionale interkerkelijke samenwerkingsverbanden, ook op diaconaal vlak. Toch zijn er enkele kenmerken van de Orthodoxe Kerk die van invloed zijn op de aard van deze samenwerking. Allereerst moet hier de Traditie van de Orthodoxe Kerk genoemd worden. De kerken van het Westen hebben ondanks alle strijd die de afgelopen eeuwen onderling geleverd is, wat de kerkdiensten betreft nu een grote mate van eenheid bereikt. De positie van het Woord in de eredienst, de kerkelijke liederen die gebruikt worden, de inrichting van het kerkgebouw, de 'sfeer' van de eredienst, om het zo maar even te noemen, loopt in deze Kerken niet erg uiteen. In de Orthodoxe Kerken in dat toch anders. Daar staat een iconostase of hangt een groot gordijn van links naar rechts in de kerk, zijn er iconen aan de muur en op de analoi, een soort lezenaar, midden in de kerk. Zowel de eredienst zelf als de hoeveelheid licht in de kerk zijn er niet echt op gericht dat iedereen met een boekje in de hand de dienst volgt om mee te zingen en te bidden. Zeker in de Vigilie, de avonddienst, is het vrij donker in de kerk, en worden kaarsjes gebruikt bij het bidden van de gebeden. Verder is er een wisselwerking tussen priester of diaken enerzijds en het koor anderzijds. Slechts enkele delen van de dienst, zoals het 'Onze Vader', worden door iedereen meegezongen. Verder valt de eerbied op, waarmee de dienst wordt gevierd en waarmee de geestelijkheid wordt bejegend. Dit maakt voor Orthodoxen een deelname aan oecumenische diensten zonder de eigen Traditie te verlaten bijna tot een kwadratuur van de cirkel. Omgekeerd geldt dat natuurlijk eveneens: voor westerse christenen is deelname aan een Orthodox element in een oecumenische viering een overgang naar een 'terra incognita'.

Verder kunnen niet-Orthodoxen de Sacramenten in de Orthodoxe Kerk niet ontvangen. Wat dat betreft trekken wij één lijn met de officiële leer van de Rooms-katholieke Kerk. In de praktijk kunnen niet-orthodoxen wel bij Orthodoxe diensten, ook de Liturgie, zoals de Eucharistieviering genoemd wordt, aanwezig zijn en meebidden. Recentelijk heeft de Russisch-Orthodoxe Kerk de deelname aan oecumenische diensten voor Orthodoxen – ook buiten de Russische Federatie - moeilijker gemaakt, maar dit moet gezien worden in het kader van de antiwesterse houding, die daar momenteel de overhand heeft. Ik ben zelf in

de jaren zeventig van de vorige eeuw bij de jaarlijkse oecumenische Vesperdienst aan de Geestelijke Academie in Leningrad geweest, waarin wijlen Metropoliet Nikodim voorging, en zowel de katholieke priester ter plaatse als de plaatselijke baptistenpredikant een gebed voor hun rekening namen. Onze rector, bisschop Kyrill, de huidige Patriarch(!), deed ook gewoon mee.

Gebed voor de Eenheid der Christenen

De Week van het Gebed voor de Eenheid der Christenen staat komend jaar in het teken van de Geloofsbelijdenis van Nicea. Deze geloofsbelijdenis is vastgesteld op het Eerste Oecumenische Concilie, dat daar in 325 bijeenkwam, dus precies 1700 jaar geleden. Een paar decennia later, in 381, is deze Geloofsbelijdenis verder aangevuld, eveneens op een Oecumenisch Concilie, maar dat neemt niet weg, dat de hele christenheid volgend jaar 1700 jaar Nicea'''' uitgebreid zal vieren. Het materiaal van deze Gebedsweek grijpt daarop terug en ook de Orthodoxe parochie in Deventer is blij die week een aantal christenen van andere kerken een avond in haar midden te mogen ontvangen om samen te vieren dat we christen zijn en dat we deze Geloofsbelijdenis delen.

Aartspriester Theodoor van der Voort is rector van de Parochie van de H.H. Eersttronende Apostelen Petrus en Paulus te Deventer. Van 1974 tot en met 1977 studeerde hij aan de Geestelijke Academie in Leningrad (USSR).

De weerbarstige praktijk van Ut Unum Sint

Josephine van Pampus

Na bijna 30 jaar gewerkt te hebben in diverse oecumenische gemeenschappen en verbanden realiseer ik me steeds meer: oecumene is géén hobbyisme of aardig experiment. Het is niet iets dat je naar believen kan beginnen of erger, vanwege geld en personeelsgebrek zomaar weer kan stoppen. Het geloof in Christus brengt een intrinsiek verlangen naar eenheid met

zich mee.

Het decreet Unitatis Redintegratio van Vaticanum II is glashelder: de katholieke Kerk verplicht zich onherroepelijk om de weg van het zoeken naar oecumene in te slaan. Conform het gebed van Christus: Ut Unum Sint – opdat zij één zijn.

De praktijk van oecumene is lastig, boeiend, leuk maar bovenal synodaal. Op alle vlakken begint het met luisteren naar elkaar. Wat beweegt jou? Wat raakt je? Vertel eens, waarom is dit belangrijk voor jou? En wat vind jij raar en vreemd bij mij? Ik zal een reactie van jonge protestantse ouders nooit vergeten toen ik hen een wijwaterbakje liet zien. 'Is dat voor zeep bij het toilet?'. Er moet nog veel worden verteld.

In dat vertellen echter word je je ook veel bewuster van je eigen traditie. Wat jij volkomen normaal vindt en waar je ook helemaal niet meer bij nadenkt, is voor de ander niet gewoon. Zoiets begint al bij het betreden van een kerkgebouw. In de RK traditie is dat het huis van God. Je komt binnen, maakt een kruisteken met wijwater, knielt misschien even voordat je de bank inschuift en je bent stil. De godslamp brandt bij het tabernakel en je weet: daar is Onze Lieve Heer. Dat hoeft je geen katholiek uit te leggen, dat doe je gewoon. Geen enkele parochiaan praat daar met elkaar over, want iedereen snapt het, voelt het, weet het. Het zit bijna in je genen.

Maar als jou dat met de papelel is ingegoten, dan is het rumoer vóóraf aan de dienst in een protestante kerk op zijn minst verbazend. Iedereen praat met elkaar, want dit is namelijk het huis van gemeenschap. Je informeert dus bij degene die naast je zit hoe het met hem of haar gaat, draait je nog even om naar achteren of buigt je toe naar wie vóór je zit. In een traditionele RK kerk bijna ondenkbaar.

Maar wanneer je elkaar niet vertelt *hoe*, en *waarom* jij binnenkomt in een kerk, dan is de irritatie al geboren voordat er nog één woord is gezegd. Als je oecumenisch wilt vieren dan moet je het daar over hebben. En dat zul je als voorganger of begeleider actief moeten organiseren, wil je de oecumene serieus nemen.

Zo'n gesprek verwondert mensen ook vaak: want in een kerk waar alle neuzen traditiegetrouw dezelfde kant op staan, práát je helemaal niet met elkaar over het waarom van die richting. Het is lastig om in de oecumene opeens woorden te moeten geven aan iets

waar je buiten de oecumene helemaal geen uitleg aan hoeft te geven. Daarom is oecumene ook vaak stamelen en allereerst zoeken naar woorden voor je eigen bloedgroep'. Een reactie als wij doen het anders'''' voldoet niet. Je zal uit moeten leggen aan degene die met dat anders'''' niet is vertrouwd. Ik kan wel zeggen dat voor mij de viering begint bij het luiden van een bel – en dat je dan gaat staan. Maar waarom doe je dat?

Bij een gespreksserie in Amersfoort rondom het boek 'Wierook en pepermint' (Eric van den Berg en Janneke Nijboer) schuurde het behoorlijk. Zelfs woorden zijn lastig: consistorie versus sacristie, gemeente versus parochianen, tafel versus altaar of avondmaal versus eucharistie. Ook in overlegstructuren met voorgangers van diverse kerken (RK, protestants en Doopsgezind) knettert het soms. Ook professionals hebben andere ideeën over toerusting, pastoraat of liturgie. Maar in dat schuren ligt ook de toenadering en erkenning.

De grootste valkuil is om oecumene te masseren als een eenheidsworst. We doen een beetje van dit, en een beetje van dat, en wat écht pijn doet laten we achterwege. Daar hebben we het niet over. In Purmerend, in een oecumenisch kerkgebouw, werd zo een vormloos beeld van Maria geplaatst. Voor katholieken een onherkenbare steenklomp, voor protestanten nog net aanvaardbaar – juist vanwege die onherkenbaarheid. Dat is - in mijn ogen – een verlegenheidsoplossing waar niemand blij van wordt. Je zal soms moeten slikken – en vooral wéten waarom je slikt. Aanvaarden dat iets voor de ander goed voelt en dus ook aanvaarden dat dat de pijn voor jou is – omwille van het samen zijn. Onder het devies: je doet samen, tenzij het niet kan. Zowel in catechese en diaconie als in pastoraat en liturgie.

Maar wat is het dan – dat niet kan?

Zowel in de oecumenische gemeenschappen van Purmerend als Amersfoort was het de RK moederkerk die de samenwerking heeft opgezegd – telkens met een financieel en personeel argument. En de aansporing voor RK parochianen om voortaan de eucharistievieringen te bezoeken. Maar daarmee vegen bisdommen mijns inziens met oneigenlijk argumenten de oecumenische verplichting van Vaticanum II van tafel.

Wanneer de katholieke Kerk geacht wordt onherroepelijk de weg in te slaan van het zoeken naar oecumene, dan vraagt dat inspanning en aandacht. Daar waar het financieel of professioneel niet meer worden gesteund, blijken mensen elkaar te blijven vinden in oecumenische projecten en dat is een groot goed. Er zijn ongelofelijk veel initiatieven van samen werken en samen doen. Maar oecumene heeft meer nodig. Oecumene vraagt om ontmoeting, om gesprekken en in feite om het oecumenisch synodaal proces gaande te houden.

Het oecumenisch centrum Het Brandpunt in Amersfoort - inmiddels een PKN-gemeente met een oecumenische zending – neemt die uitdaging serieus. Het centrum heeft het lef gehad

om daartoe naast de protestantse predikant een RK pastor / theoloog aan te stellen. Een oecumenisch statement van jewelste en een zoektocht naar wat kan. En ja, ik ben die RK pastor / theoloog en ga maar weer eens beginnen met een gespreksronde rondom *Wierook en pepermint*.

Josephine van Pampus is rooms-katholieke pastor en theoloog en werkzaam bij Het Brandpunt in Amersfoort, een gemeenschap waar mensen vanuit verschillende achtergronden het christelijk geloof belijden.

Vijf-en-twintig jaar verklaring over de rechtvaardiging

Door omstandigheden was het niet meer mogelijk dat onderstaand artikel meegenomen werd door Geert van Dartel in zijn reflectie over het thema.

Theo van Driel

Op 31 oktober 1999 ondertekenden de Lutherse Wereldfederatie en het Vaticaan een gemeenschappelijke verklaring over de rechtvaardigingsleer. Op deze dag begon ik mijn kerkelijke loopbaan als R.K. pastor van Zwaag en Oosterblokker. Dit jaar vierde ik mijn jubileum in de Lutherse Kerk van Nijmegen. Dit artikel is een bewerking van de preek die ik daar hield.

Hier sta ik en ik kan niet anders, dat zijn woorden die elke Lutheraan uit het hoofd kent. Een zin die Luther uitgesproken zou hebben in zijn rede voor de Rijksdag in Worms, 1521. Het is echter 'het meest gedenkwaardige dat Luther nooit gezegd heeft', aldus theoloog Diarmaid MacCulloch. In de bekende rede zei Luther dat hij door de woorden van de Heilige Schrift is gebonden, dat zijn geweten door het Woord van God is gevangen, en dat hij daarom niets tegen zijn geweten mag doen. Hij besloot met de woorden: 'Gott helf mir, Amen.' Toch zijn de woorden van generatie op generatie doorgegeven en een eigen leven gaan leiden onder Lutheranen wereldwijd. Deze datum, 31 oktober staat bekend als Hervormingsdag of Reformationstag, zoals deze in Duitsland wordt genoemd. De dag wordt gezien als het begin van de Reformatie naar aanleiding van een document met 95 stellingen, dat Luther publiceerde en zou hebben aangespijkerd op de deur van de slotkapel te Wittenberg en net als de uitspraak van Luther berust ook dit vermoedelijk op een legende.

Luther was iemand die naar goede katholieke gewoonte zijn geweten als het hoogste goed beschouwde. Tot op de dag van vandaag is de codex het enige kerkelijk wetboek dat het geweten als hoger beschouwt dan de regels. Niet de menselijke regels, al dan niet vervat in de kerkorde, maar het geweten staat bovenaan. De regels zijn er voor de mens, de mens niet voor de regels.

Vanuit dat geweten schreef Luther zijn 95 stellingen, die niet zoals veel mensen denken gericht waren tegen de Katholieke kerk, maar enkel en alleen tegen de misstanden in die kerk, zoals die vorm hadden gekregen in de aflaathandel. De meeste mensen kennen die stellingen niet en ik ben ervan overtuigd dat menig protestant in deze tijd het hoofd zou fronsen als deze ziet wat Luther daarin schrijft. De *95 stellingen* stelden de handel in aflaten aan de kaak. Aflaten bestonden al in de middeleeuwse kerk, maar door te suggereren dat men door de handel in aflaten alle zonden kon afkopen werd hier misbruik van gemaakt. Op die manier had de kerk een hele lucratieve handel bedacht waarmee de duurste kerken konden worden gebouwd. Luther vond dat niet alleen theologisch onjuist, maar verwierp dat ook omdat dit ervoor zorgde dat gelovigen op die manier werden uitgebuit.

Niet voor niets laat de kerk op deze dag het verhaal van de tempelreiniging lezen. De tempel is meer dan wat tegenwoordig de meeste kerken zijn. Het is een huis van ontmoeting met God, ontmoeting met elkaar en een centrum waar gehandeld wordt. Wij kijken daar vreemd

tegenaan, maar in vroeger eeuwen waren er zelfs kerken waar met paard en wagen doorheen kon worden gereden vanwege de handel in dagelijkse goederen. Wie een grote moskee bezoekt merkt dat dit een combinatie is van gebedshuis, ontmoetingsplek, plaats van onderwijs en een plek waar de dagelijkse levensbehoeften kunnen worden gekocht. Ik denk daarom dat Jezus zich niet zozeer richt op de verkoop van goederen in het algemeen, zelfs niet van al die dieren die bedoeld zijn voor de offercultus, maar net als in later eeuwen bij Luther gaat het om de eenzijdige manier waarmee met dit Godshuis omgegaan wordt. De tempel dient alleen nog maar als handelsplaats en de ontmoeting met God en de zorg voor de naaste wordt vergeten. Stel dat de kerk zich alleen nog zou bekommeren om de opbrengst van de gebouwen en daarmee geen oog meer zou hebben voor de eredienst of het diaconaat, dan kun je zo'n gebouw beter sluiten.

Jezus keert zich tegen de commercialisering van het huis van zijn Vader. Jezus doet daarbij een provocerende uitspraak, provocerder dan Luther ooit gedaan zou hebben: breek deze tempel af en ik zal hem in drie dagen herbouwen. Stel voor dat de aanwezigen Jezus op Zijn woord zouden geloven, dat zou een veel te groot risico zijn geweest, want ze hebben er 46 jaar over gedaan om de tempel te bouwen. Eigenlijk stelt Jezus de vraag of ze bereid zijn om alles waar ze hun zekerheid op hebben gebouwd los te laten en hem in geloof durven te volgen. Luther moest alles waar hij zijn zekerheid op had gebouwd loslaten om daarmee zijn geweten te volgen. Het zou hem veel kosten, ja zelfs bijna zijn eigen leven doordat hij vogelvrij werd verklaard. Zijn Heer die Hij volgde kostte het Hem zelfs daadwerkelijk het leven, want Jezus doelde op zichzelf, over de tempel van zijn lichaam, die werd afgebroken en na drie dagen weer werd opgebouwd. En dankzij dat offer kunnen wij nu leven uit geloof en genade alleen. Soli Deo Gloria, aan God alleen de eer!

Vier eeuwen na de Reformatie werden drie sola's opgesteld als kenmerk van het Protestantisme en later werden die uitgebreid tot vijf. Alweer zo'n misverstand omdat veel mensen denken dat Luther ze bedacht heeft wat niet waar is. De vijf sola's zijn: sola scriptura (alleen de Schrift), solus Christus (alleen Christus), sola fide (alleen geloof), sola gratia (alleen genade) en soli Deo gloria (alleen eer aan God). Kenmerkend aan het Protestantisme is dat we ons behoud aan genade te danken hebben en niet aan onszelf. 'Door die genade bent u nu immers gered, doordat u gelooft.' (Efeze 2, vers 8)

Luther keerde zich tegen een geloof, waarbij je je ziel een zaligheid kon kopen, zelfs letterlijk door flink wat geld te doneren. Hij was zijn leven lang bezig geweest met de vraag: 'hoe krijg ik een genadig God?'. Na zo'n bekering is het logisch dat je hele verkondiging na die tijd alleen over de genade gaat. Pas eeuwen later, op 31 oktober 1999, hebben katholieken en Lutheranen gezien dat ze over de rechtvaardiging van het geloof ten diepste hetzelfde denken. Dat als katholieken zeggen dat je mee moet werken met de genade ze bedoelen dat dit meewerken de vrucht is van genade. En dat het Lutherse accent op de genade niet betekent dat je werken er niet meer toe doet. Dat die verklaring er kwam was niet het zoveelste kerkelijke document wat bedoeld was om in de kast te leggen, maar het resultaat van een dialoog, waarbij mensen elkaar erkenden en herkenden als broeders en zusters van hetzelfde geloof.

Luther worstelde zijn leven lang om zijn leven in handen van God te leggen. Dezelfde worsteling die Abram had toen hij op weg ging naar het beloofde land. Een weg die alle

gelovigen gaan in hun leven als ze besluiten om de weg van geloof te gaan. Die weg is niet zonder hobbels en soms met grote omwegen.

Niet bang zijn en op weg gaan, dat is wat de Eeuwige aan Abram als vader van alle gelovigen en daarmee aan ons meegaf. Niet bang zijn om los te laten wat vertrouwd was en niet bang zijn om je leven in Gods handen te leggen. Dat is wat Abram moest leren en 'Abram vertrouwde op de HEER en deze rekende hem dit toe als rechtvaardigheid'.

Het is de weg die wij allen, katholieken, lutheranen, protestanten en andere gelovigen te gaan hebben. Samen met elkaar, want we hebben elkaar hard nodig. Het hier sta ik en ik kan niet anders wordt dan 'hier ga ik en ik kan niet anders, met jou mijn zuster en broeder aan de hand'.

Theo van Driel is R.K. diaken, werkzaam als diaconaal werker van de Protestantse diaconie van Arnhem, voorzitter van de Raad van Kerken Nijmegen en van CNV Kerk en Ideëel.

Praktische oecumene – veelvormig maar zeker niet onmogelijk

Geert van Dartel

Met veel interesse las en herlas ik de vier artikelen over oecumene in de praktijk. Ze gaan alle vier over oecumene, maar zijn geschreven vanuit verschillende invalshoeken en posities. De eerste vraag die bij het lezen opkomt is of de auteurs onder het woord oecumene wel hetzelfde verstaan, de tweede hoe bepalend de positie van waaruit zij schrijven voor hun bijdrage is.

Het zijn twee vragen waarvan ik bij het schrijven van deze reflectie op deze bijdragen dan ook zelf rekenschap moet geven. Ik versta onder oecumene de beweging ontstaan aan het begin van de vorige eeuw die gericht is op het herstel van de gemeenschap van kerken ten behoeve van een geloofwaardige verkondiging van het Evangelie en een gezamenlijke inzet voor gerechtigheid, vrede en heelheid in onze wereld. Dankzij mijn studie in Zagreb (1978-1983) ben ik op de weg van de oecumene terecht gekomen en heb die steeds gevolgd, eerst in het Oost-Europa werk, vervolgens bij de Sint-Willibrord Vereniging en nu als voorzitter van de Raad van Kerken in Nederland.

De relatie tussen het proces van toenadering tussen kerken dat langs de weg van de oecumenische dialogen werkelijk een eind gevorderd is enerzijds en de praktische doorwerking van die resultaten in het leven van de kerkgemeenschappen ter plaatse, heeft me bijzonder beziggehouden. De Sint-Willibrord Vereniging heeft met behulp van praktische handreikingen voor parochie en gemeente vele jaren die brug proberen te slaan. Dat gebeurde in samenwerking met de Sectie Oecumenische Actie van de Raad van Kerken (1968-2004) waarvan ik tien jaar secretaris was.

Eenieder die zich met deze belangrijke taak bezighoudt om de resultaten van oecumenische processen op een nationaal en internationaal niveau te vertalen naar praktische handreikingen voor de plaatselijke geloofsgemeenschappen, weet in welke spanningsvelden je terecht komt. Kerken ontwikkelen uitgaande van de stand van zaken in het oecumenisch proces hun eigen handelingsperspectieven. De Rooms-katholieke Kerk gaf daarvoor sinds het Tweede Vaticaans Concilie belangrijke teksten uit zoals: het *Oecumenisch Directorium* (1993), het *Handboek voor de Spirituele Oecumene* (2007) en *De Bisschop en de christelijke eenheid: een oecumenisch vademecum* (2020). Er zijn weinig gemeenschappelijke handreikingen van de kerken samen. De belangrijkste is de *Charta Oecumenica* die in 2001 in Straatsburg werd vastgesteld ten behoeve van de oecumenische samenwerking tussen kerken in Europa. Momenteel wordt gewerkt aan een nieuwe versie van de *Charta Oecumenica* die hopelijk in 2025 bij de viering van 1700 jaar Nicea zal uitkomen. Maar hoe dan ook blijft het een summiere tekst die bij lange na niet alle vragen beantwoordt die in de praktijk van het veelvormige kerkelijk leven aan de orde zijn.

De kwestie bij uitstek waar wij in de praktische oecumene mee moeten omgaan is, dat kerken in feite verschillende maatstaven hanteren met betrekking tot mogelijkheden en grenzen van de praktische oecumene. Dit speelt vanaf de jaren zestig van de vorige eeuw en is naast alle mooie en goede vruchten ook een blijvende bron van spanning, conflict en persoonlijk leed. De uitdaging voor de praktische oecumene is om zo met deze verschillen in benadering om

te gaan dat het oecumenisch proces niet ten gronde gaat, maar juist in de plaatselijke geloofsgemeenschappen kan opbloeien. Zijn we – in de situatie waarin de kerken in Nederland vandaag verkeren – daartoe in staat?

Reflectie

Tegen deze achtergrond wil ik reflecteren op de vier bijdragen over oecumene in de praktijk. Ik doe dat in de volgorde waarin ik de bijdragen heb ontvangen.

Spontane oecumene versus formele oecumene

In de bijdrage van ds. Klaas van der Kamp vallen enkele dingen op. Van der Kamp verbindt oecumene op de eerste plaats met het vermogen van mensen om buiten hun eigen kring samenwerking te zoeken met anderen. Hij noemt dit 'spontane oecumene'. Hij stelt dat oecumene, ook als het woord als zodanig niet gekend wordt, breed leeft onder mensen. De openheid voor andersgelovigen en andersdenkenden ziet hij als een resultaat van de culturele en maatschappelijke veranderingen die sinds de jaren zestig van de vorige eeuw hun beslag hebben gekregen in ons land. Vanuit dit perspectief is wat Van der Kamp noemt 'spontane oecumene' te danken aan de ontzuiling. Maatschappelijke organisaties en de overheid spelen daarin een voortrekkersrol, waarbij de kerken veelal het nakijken hebben.

In dit artikel wordt 'spontane oecumene' geplaatst tegenover 'formele oecumene' die kenmerkend zou zijn voor kerken. In de visie van Klaas van der Kamp hebben kerken met betrekking tot oecumene last van koudwatervrees, willen ze op de eerste plaats hun identiteit bewaken en worden ze belemmerd door gevoeligheden en regels.

Ik kan deze analyse niet onderschrijven. In de tijd loopt het proces van de oecumenische toenadering tussen kerkelijke tradities in ons land weliswaar gelijk op met het proces van ontzuiling en secularisering. Maar inhoudelijk gaat het om verschillende zaken. Oecumene heeft een inhoudelijke kern (zie boven). Kerken bepalen inderdaad hun eigen maat en tempo, maar de scheidslijnen van vroeger hebben wel degelijk plaatsgemaakt voor besef en vormen van verbondenheid en gemeenschap. De tegenstelling tussen spontane en formele oecumene doet vertegenwoordigers van kerken tekort als zouden zij zo ingebonden zijn in hun ambtelijke verantwoordelijkheid dat er voor spontaniteit en werking van de Geest geen ruimte is. Ik geloof niet dat spontane oecumene de oecumenische beweging verder zal brengen of zal vernieuwen. Het is zeker waar dat mensen vandaag graag over hun grenzen kijken en van andere tradities en levensbeschouwingen willen leren, maar ook zou het zo kunnen zijn dat zich hierin een verlies aan gemeenschap openbaart.

Voorgangers kunnen het verschil maken

Het artikel van pastoraal werker Matthé Bruijns komt voort uit een jarenlange pastorale praktijk waarbij de oecumenische samenwerking met voorgangers uit andere kerken verrijkend was. Bruijns maakt een onderscheid tussen twee generaties van voorgangers. Daarmee geeft hij meteen aan hoe belangrijk de rol van voorgangers is om plaatselijk een oecumenische samenwerking in gang te zetten. In de Zaanstreek is dat vanuit de Raad van Kerken in de afgelopen vijfentwintig jaar goed gelukt. Er is een proces van toenadering op gang gekomen tussen de kerken. Op vaste momenten in het jaar worden er oecumenische

diensten gehouden (bij voorbeeld ter gelegenheid van de Week van Gebed voor de eenheid van christenen en vredesdag). Vanuit deze samenwerking is ook een netwerk aan relaties ontstaan met scholen, maatschappelijke organisaties, moskeeën en met de gemeente Zaanstad. Kernachtig formuleert Bruijns dat de voorwaarde voor het bevorderen van een oecumenisch proces is dat voorgangers van verschillende kerken elkaar willen verstaan en dat leden van de Raad bereid zijn met elkaar het gemeenschappelijke te zoeken. In de slotlinea spreekt Bruijns zich uit over de waardering die hij als pastoraal werker voelt binnen de oecumenische kring van voorgangers. Hier wordt geen onderscheid gemaakt in rang zoals in de Rooms-katholieke Kerk waar de pastoraal werker de laagste in rang blijft. Hoopvol voor de praktische oecumene is de slotzin dat ook onder gemeenteleden en parochianen de waardering voor oecumene is toegenomen, niet door het theologisch gesprek, maar vanwege de gezamenlijke inzet van kerken om wat kleur te geven aan de samenleving van de Zaanstreek.

De liturgie maakt verschil

Theodoor van der Voort is aarts priester van de Orthodoxe Kerk in Nederland en rector van de orthodoxe parochie in Deventer. In zijn artikel vertelt hij hoe de Orthodoxe Kerk sinds de Tweede Wereldoorlog onder invloed van verschillende factoren geleidelijk steeds meer deel geworden is van de Nederlandse samenleving. Het blijft bijzonder dat Nederlanders, veelal christenen behorende tot verschillende kerken, zich vanaf het midden van de vorige eeuw zozeer tot de Orthodoxie aangetrokken voelden dat zij de overstap maakten naar de Orthodoxe Kerk. Van der Voort heeft deze overstap zelf ook gemaakt om zich vervolgens in 1974 in te schrijven aan de Geestelijke Academie in Leningrad om daar de priesteropleiding te volgen. Ten gevolge van migratie zijn inmiddels alle jurisdicties van de Orthodoxe Kerk (Grieks, Servisch, Roemeens etc.) alsook de Oriëntaals-orthodoxe Kerken (Syrisch, Koptisch, Armeens, Eritrees etc.) in Nederland gevestigd. De aanwezigheid van ongeveer 1 miljoen christenen uit de Oosterse Kerken verandert de oecumenische kaart van ons land. Bovendien doet zich de situatie voor dat Orthodoxe Kerken bezig zijn met de opbouw van hun gemeenschappen en structuren, terwijl Nederlandse Kerken te maken hebben met voortgaande krimp en reorganisatie.

Van der Voort geeft aan dat de Orthodoxe Kerk in Nederland aanvankelijk niet zoveel interesse had in het oecumenisch gesprek met andere kerken en evenmin in de lokale oecumenische samenwerking. Anderzijds zijn orthodoxen zeer gebaat bij goede contacten met protestantse en katholieke gemeenschappen omwille van het gebruik van hun kerkgebouwen. Inmiddels is er veel veranderd. Orthodoxe Kerken hebben zich aangesloten bij de Raad van Kerken in Nederland en het Interkerkelijk Contact in Overheidszaken (CIO) en met name in de grote steden nemen orthodoxe parochies deel aan plaatselijke raden van kerken en andere samenwerkingsverbanden.

Onder verwijzing naar de betekenis van de Traditie en het bijzondere karakter van de orthodoxe eredienst markeert Van der Voort de afstand tussen het Westers en Oosters christendom. Hij stelt dat de kerken van het Westen wat de kerkdiensten en de inrichting van het gebouw betreft niet erg uiteen lopen. Daartegenover plaatst hij de inrichting, de sfeer en de eerbied, waarmee de dienst wordt gevierd en waarmee de geestelijkheid wordt bejegend

in de Orthodoxe eredienst. Deelname aan oecumenische diensten is daarom voor Orthodoxen niet vanzelfsprekend.

Klopt deze voorstelling van zaken wel? Niet wat de opmerking over de eredienst in het Westers christendom betreft. Binnen het Westers christendom bestaat ook een rijkdom aan liturgische tradities en stijlen waarin het geloof wordt verkondigd en gevierd. Ook zijn er grote verschillen in de inrichting van kerken. Maar van de eerbied voor het heilige in de Orthodoxe Kerk kunnen christenen van andere kerken zeker leren.

Deelname van Orthodoxe Kerken aan de praktische oecumenische samenwerking betekent een verbreding en verrijking. De oecumene in Nederland is lang gedragen door protestanten en katholieken. Het biedt nieuwe inzichten en kansen als orthodoxen zich daarbij actief aansluiten. De viering van 1700 jaar Nicea in 2025 biedt daartoe een prima gelegenheid.

Oecumene die erom spant

Het vierde en laatste artikel is geschreven de Rooms-katholieke pastor en theologe Josephine van Pampus. In haar leven neemt de oecumenische samenwerking een centrale plaats in. Als je meer dan dertig jaar in oecumenische gemeenschappen en verbanden gewerkt hebt, is dat deel geworden van je leven. De titel van de bijdrage *De weerbarstige praktijk van Ut unum sint* is niet zomaar gekozen. Hij staat voor de wil om aan eenheid te werken en die te ervaren in een context waarin je tegelijkertijd moet omgaan met verschil, onbekendheid, onbegrip en tegenwerking.

In 1988 werd in Leiden het Landelijk Oecumenisch Platform (LOP) opgericht. Bij dit platform waren ongeveer dertig oecumenische gemeenschappen aangesloten. Deze gemeenschappen werden vanaf de jaren zeventig gevormd in nieuwbouwwijken waar katholieken, gereformeerden en hervormden samen van één kerkgebouw gebruikmaakten. Deze gemeenschappen werden gezien als oefenplaatsen van praktische oecumene. Ze streefden ernaar om de band met de moederkerken in tact te houden en tegelijkertijd één gemeenschap te vormen voorbij de confessionele scheidslijnen. Binnen deze vorm was het mogelijk dat voorgangers en ambtsdragers met een zending van hun eigen kerk aan de gemeenschap verbonden werden. In 2014 werd het LOP opgeheven.

Dat de Rooms-katholieke, Hervormde en Gereformeerde Kerken ruimte gegeven hebben aan deze experimentele vorm van de oecumenische gemeenschappen blijft bijzonder. Maar het schuurde ook met name bij de Rooms-katholieke Kerk waar het de deelname aan de Eucharistie betrof. En voor de gemeenschappen was het moeilijk om tegelijkertijd drie kerken en één gemeenschap te zijn.

Het artikel van Josephine van Pampus gaat over het belang van de uitwisseling over geloof, gebruiken en rituelen. Oecumene begint met luisteren naar elkaar en veronderstelt de bereidheid om van elkaar te willen leren. In een gemeenschap die gevormd wordt door katholieken en protestanten samen is dat des te belangrijker, omdat anders de ene groep de overhand krijgt over de andere, dan wel dat verschillen geen plaats meer mogen hebben en alles onder één noemer gebracht moet worden. Het lijkt me overigens onvermijdelijk om in zo'n context ook een gemeenschappelijke vorm te vinden, zeker als je veel samen bidt en

viert. Tegelijkertijd zal er onderling respect en ruimte nodig zijn voor elkaars liturgische tradities.

Met de oecumenische gemeenschappen is het verdrietig afgelopen. Ook met het oecumenisch centrum Het Brandpunt in Amersfoort. Van Pampus wijst daar aan het einde van haar artikel op. Zij legt de verantwoordelijkheid bij de Rooms-katholieke Kerk die uit financiële en personele overwegingen de samenwerking heeft opgezegd. Het Brandpunt is daardoor een protestantse gemeente geworden met een oecumenische zending. Blijkbaar is een aantal rooms-katholieken bij deze gemeenschap gebleven en is dat de basis voor de aanstelling van een rooms-katholieke pastor in de persoon van Josephine van Pampus. Kerkordelijk lijkt me dat eerlijk gezegd zowel vanuit protestants als vanuit katholiek perspectief ingewikkeld. Vanuit de protestantse kerkorde rijst de vraag of een kerkenraad een katholieke ambtsdrager of kerkelijk werker in de gemeente kan aanstellen; vanuit het katholieke perspectief rijst de vraag of een katholieke pastoraal werker in dienst kan treden van een protestantse gemeente.

Ter afsluiting

Na de bespreking van de vier artikelen wil ik nu de vraag proberen te beantwoorden of wij in de situatie waarin kerken vandaag verkeren in staat zijn tot vruchtbare praktische oecumenische samenwerking.

Tegen de achtergrond van de voortgang van de oecumenische relaties tussen de grote kerkfamilies orthodox, katholiek, protestant en vrije kerken en de opgebouwde ervaringen in de praktische oecumenische samenwerking in de afgelopen decennia hoeven we daar niet somber over te doen. Er zijn legio mogelijkheden om elkaar de hand te reiken en oecumenisch samen op weg te gaan.

Ik zou dit artikel met vier praktische suggesties willen afsluiten:

1. alles begint bij openheid en luisterbereidheid;
2. voorgangers van geloofsgemeenschappen spelen een cruciale rol niet alleen bij de start, maar ook bij de ontwikkeling van een oecumenische samenwerking;
3. oecumenische samenwerking kan alleen slagen als die gedragen wordt door vertrouwen en wederzijds respect voor elkaars wijze van geloven en elkaars tradities;
4. bij alles dienen we open te staan voor elkaar, maar vooral ook voor de werking van de heilige Geest die nieuwe horizonten opent en één maakt.

Geert van Dartel studeerde oecumenische theologie en economie in Zagreb. Hij was studiesecretaris van de stichting Communicantes en secretaris van de Sint-Willibrordvereniging (later: Katholieke Vereniging voor Oecumene) en is momenteel voorzitter van de Raad van Kerken in Nederland.

Tips voor je agenda

Week van gebed voor eenheid

De Week van gebed voor eenheid van christenen staat in 2025 in het teken van de eerste oecumenische geloofsbelijdenis met het thema: *Ja, ik geloof*. Dit gebeurt aan de hand van het verhaal voorafgaande aan de opstanding van Lazarus. De jaarlijkse gebedsweek vindt plaats van **zaterdag 19 tot en met zondag 26 januari 2025**.

Het materiaal voor deze Week van gebed voor eenheid van christenen in 2025 is voorbereid door de broeders en zusters van de kloostergemeenschap van Bose in Noord-Italië. Dit jaar is het 1700 jaar geleden dat het eerste christelijke oecumenische concilie in 325 na Chr. in Nicea werd gehouden. In Nederland zorgen MissieNederland, de Raad van Kerken in Nederland en Samen Kerk in Nederland (SKIN) voor [de vertaling en uitgave van het materiaal](#).

Religieuze feestdagen in het jaar 2025: kijken door de ogen van een ander

In de Bijbel en de Koran wordt op veel plaatsen over feestdagen gesproken. Joodse feestdagen zijn seizoensgebonden en de christelijke feestdagen zijn vaak in relatie hiermee ontstaan. Moslims kennen geen seizoensgebonden feesten. Wat betekent dat en wat valt er van elkaar over te leren?

Şerife Bilik, de vrouwelijke imam van de Süleymaniye Moskee Tilburg, Marlien Groeneveld van de Liberaal Joodse gemeente Brabant en Cor Sinnema, permanent diaken van de Rooms-katholieke Kerk, gaan op drie donderdagen met elkaar in gesprek over de kalender, het ontstaan van de feesten in de verschillende tradities, wat ze voor hen betekenen, hoe de feesten vroeger en in onze tijd worden gevierd. De middagen zijn op de donderdagen 9, 16 en 23 januari 2025 van 14.00 tot 16.00 uur in achtereenvolgend de Synagoge, de Goirkesekerk en Süleymaniye Moskee te Tilburg.

1. Nieuwjaar in het maanjaar en zonnejaar

De seizoenen bepalen de meeste feestdagen van joden en christenen. Joden en moslims kennen het maanjaar, dat 354 dagen duurt. De christelijke jaartelling gaat uit van het zonnejaar van dagen. Daar zitten elf dagen verschil tussen.

Het Islamitisch Nieuwjaar is de eerste dag van het nieuwe jaar volgens de islamitische kalender, de Hijri. Muharram is de eerste maand van het jaar van deze kalender. Het is een van de vier heilige maanden van het jaar. In 2025 begint het nieuwe islamitisch jaar op 27 juni. Joden kennen meerdere nieuwjaarsfeestdagen. De bekendste is Rosj HaSjana. Dit begint

in 2025 op de avond van 22 september. Christenen beginnen in 2025 aan een nieuw kerkelijk jaar op 1 december, de eerste zondag van de advent.

2. Vasten en feesten

Joden kennen het vasten van Esther (Ta'anit Ester) op 14 adar in de joodse kalender en valt in het vroege voorjaar. Op 25 april vieren ze Pesach, het feest van de bevrijding en uittocht. Christenen kennen de 40-dagentijd (vasten) die begint op Aswoensdag. Op 20 april vieren zij Pasen (de eerste zondag na de eerste volle maan na het begin van de astronomische lente (tussen 22 maart en 25 april). Moslims kennen de Ramadan, van 1 maart t/m 30 maart, de negende maand van de islamitische maankalender. In deze tijd is het belangrijk om te bedenken wat je verkeerd hebt gedaan en dat goed te maken. Deze eindigt met het Ramadanfeest (Eid Al Fitr) op 31 maart en een tafel vol zoetheid.

3. Het weekend

Wat betekenen de wekelijkse vrijdagmiddag voor moslims, de sjabbat (zaterdag) voor joden en de zondag als eerste dag van de week voor christenen.

Belangstellenden kunnen zich aanmelden tot 1 januari 2025 bij relifeest@yahoo.com. Van deelnemers wordt een vrijwillige bijdrage verwacht.

Dag van de dialoog over vriendschap in Leeuwarden

Naar aanleiding van een gesprek met predikanten, kerkelijk werkers en pastores in Leeuwarden, kwam de vraag op om opnieuw dialoog-tafels te houden in Leeuwarden en wellicht breder in Fryslân. Doel is om een gespreksvorm te vinden om vanuit verschillende invalshoeken en op een open manier (gericht op luisteren en begrip) in gesprek te komen. Niet (alleen) met mensen uit je eigen bubbel, maar juist met mensen daarbuiten.

Samen met Solidair Fryslan wordt er een *dag van de dialoog* georganiseerd op Valentijnsdag. De opzet is eenvoudig: een ontmoeting waar 6 tot 8 mensen onder leiding van een gespreksleider in gesprek gaan over een thema, volgens de 'Dag van de Dialoog'-methode. Gesprekken vinden plaats onder andere in het Titus Brandsma Huis en bij Solidair Friesland.

We sluiten graag aan bij Arcadia 2025 en zetten de bijdragen uit de dialooggroepen om naar een creatieve steen. Die steen voegen we bij het Bouwwerk dat verrijst op het Oldehoofsterkerkhof (17 mei t/m 24 augustus 2025).

Datum: **vrijdag 14 februari 2025**. Tijden: 10.00-12.00, 14.00-16.00, 19.00-21.00 uur. Kosten: Geen, graag wel een vrijwillige bijdrage. Opgeven bij kerkelijkbureau@sintvitusparochie.nl of bij Solidairfriesland, asteenstra@solidairfriesland.nl, en aangeven welk tijdstip van de dag u mee wilt doen.

Rouw en zingeving. Perspectieven en handreikingen voor de praktijk van pastoraat en geestelijke verzorging

Vanaf **donderdag 24 april tot en met 19 juni 2025**, 9.30-17.00 uur houdt Luce, het Centrum voor Religieuze Communicatie van de Tilburg School of Catholic Theologie (TST) op de Campus Universiteit van Tilburg een cursus *Rouw en zingeving* van vier bijeenkomsten.

Iedere rouw is anders. Goed luisteren naar wat gezegd wordt, ook naar het verdriet en de stiltes, is een basiscompetentie om rouwenden bij te staan in hun verdriet en verwerking. Kennis en inzicht in wat er speelt tijdens rouwprocessen is van belang voor het goede verstaan en maakt deel uit van de professionele competenties van geestelijk verzorgers.

In de cursus worden twee perspectieven op rouwen met elkaar verbonden. Naast het perspectief van de theorievorming vanuit de psychologie omtrent rouw en rouwprocessen, biedt de cursus het perspectief van een pastoraal-theologische reflectie en vertaling naar de professionele praktijk van pastoraat en geestelijke verzorging.

Docenten zijn dr. Ellen Dreezens en dr. Niels den Toom. Meer informatie via de website van Luce: <https://www.tilburguniversity.edu/nl/onderzoek/instituten-en-researchgroepen/luce/rouw-en-rouwprocessen>.

KPV-Expertisecentrum

Radboudumc

Het KPV-Expertisecentrum van het RadboudMC Nijmegen biedt de nodige cursussen en workshops aan voor geestelijk verzorgenden en pastoraal werkenden. Zie voor verdere details en inschrijven de website [Nascholing](#) van het KPV-Expertisecentrum.

Tentoonstelling van originele hongerdoeken

In **Museum de Schat van Simpelveld** wordt vanaf Aswoensdag 5 maart tot en met Paasmaandag 21 april 2025 een tentoonstelling gehouden van de originele hongerdoeken. Hongerdoeken zijn meditatiedoeken die door de Duitse organisatie Misereor worden uitgegeven voor gebruik tijdens de Vastentijd. In Nederland zijn de hongerdoeken uitgebracht voorheen door diverse instanties en daarna sinds lange tijd door Vastenactie. In 2025 is het 50 jaar geleden dat de eerste hongerdoek werd uitgebracht. Kijk voor meer informatie te zijner tijd op:

<https://deschatvansimpelveld.nl/>.

Hongerdoeken, die in de parochies en soms ook in protestantse gemeentes gebruikt worden, zijn afdrucken op doek van deze originele kunstwerken, geschilderd door vooraanstaande kunstenaars uit zowel het globale Zuiden en uit Duitsland.

Kijk voor een Duitstalige film over 50 jaar hongerdoeken:

<https://www.youtube.com/watch?v=ZbGxGqnSSc8>.

Mededelingen vanuit CNV-Kerk & Ideëel

Branchegroep RK Pastoraal werkenden

Landelijk

Webinar Hoe om te gaan met verrechtsing

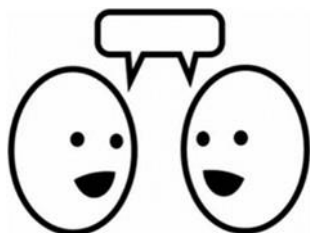
Op **vrijdag 4 april 2025** van 15.00 tot 16.30 uur houdt de branchegroep RK Pastoraal werkenden in samenwerking met de Catharina Academie een webinar over hoe als pastoraal werkende om te gaan met de verrechtsing in de maatschappij en uitdagingen daarvan in parochie of achterban. Naast een inleiding en een reflectie kunnen deelnemers een eigen casus inbrengen, waarvan een zestal in het webinar aandacht krijgen. Naast de leden van de branchegroep kunnen ook andere belangstellenden deelnemen. Verdere informatie volgt nog in CNV-nieuwsbrieven en via de websites van VPW en Kerk & Ideëel.

Onderdeel Limburg-bisdom Den Bosch

Nieuwsbrief

De editie december 2024 – januari 2025 van de tweemaandelijks Nieuwsbrief van het onderdeel Limburg-Den Bosch is te downloaden via www.vpwinform.nl of via www.cnvconnectief.nl/zorg-en-welzijn/kerk-en-ideeel/pastoraal-werkers/.

Ontmoetingsdagen

In januari 2025 staan weer ontmoetingsmiddagen voor pastoraal werkenden en geestelijk verzorgenden gepland. Een kleine twee uur in een groep van collegae onder het genot van een kopje koffie of thee en een stuk vlaai praten over wat je na aan het hart ligt.

De ontmoetingsmiddag in **Heerlen** (St-Andreasparochie Heerlerbaan, Palestinastraat 326, 6418 HP Heerlen) is op **dinsdagmiddag 14 januari 2025**, aanvang 14.30 uur. Wanneer je aan de voorgaande ontmoetingsmiddagen hebt deelgenomen krijg je nog een herinnering per email. Wie nog niet heeft deelgenomen, maar wel geïnteresseerd is kan zich aanmelden bij Guus Prevoo, email g.prevoo@cnv.nl.

De ontmoetingsbijeenkomst in **Wijchen** (Parochiecentrum De Twaalf Apostelen, Oosterweg 4, 6602 HD Wijchen) vindt plaats op **donderdag 16 januari 2025**, aanvang 14.30 uur. Ook daarvoor krijgen de deelnemers aan voorgaande keren nog een uitnodiging. Wie wil aansluiten bij deze ontmoeting van pastoraal werkenden en geestelijk verzorgenden kan een e-mail sturen naar Marjelein Verhoeven, mverhoeven@damiaanhelmond.nl.

Museum Schat van Simpelveld, antependium naar een altaarstuk van Lochner in de Dom van Keulen

Zalig Kerstfeest en een voorspoedig Nieuwjaar 2025

cnv

**Nodig nu
iemand uit!**

Met jouw collega's staan we sterker.

Maak CNV groter, introduceer jouw collega's en profiteer allebei van de voordelen.

- Het nieuwe lid betaalt de eerste zes maanden slechts € 4,- per maand
- Jij ontvangt een cadeaubon van € 20,-

NIEUW LID AANMELDEN